

પ્રવચન નં. ૧૦૧, શ્લોક-૧૪૧-૧૪૨ ગાથા-૧૦૫-૧૦૬ શનિવાર, ભાદરવા સુદ ૧,
તા.૨૧-૮-૭૧

૧૦૫ ગાથા. 'નિયમસાર'. 'નિશ્ચય પ્રત્યાખ્યાન અધિકાર'. એટલે કે સાચું ચારિત્ર. રાગાદિ દોષોનો સ્વભાવ અને આત્મા શુદ્ધ પવિત્ર આનંદકંદ સચ્ચિદાનંદ સ્વરૂપ, એનું આનંદ અને શાંતિરૂપે પરિણમન અવસ્થાનું થવું એનું નામ પ્રત્યાખ્યાન અને એનું નામ મોક્ષનો માર્ગ (છે). ઇ અહીંયાં પહેલી વાત કરી. વ્યવહાર પ્રત્યાખ્યાન તો અજ્ઞાનીને હોય છે. રાગની મંદતા કરે. હોય છે એ તો પુણ્યબંધનું મિથ્યાત્વ સહિત (કારણ છે). અહીં આવ્યું છે ને બીજી લીટી ? 'તેથી જ નિશ્ચય પ્રત્યાખ્યાન..' પાનું-૨૦૪. ટીકાની બીજી લીટી.

વ્યવહાર પ્રત્યાખ્યાન એટલે જેને આત્માનું ભાન નથી, આત્મા સચ્ચિદાનંદ નિર્મળાનંદ સ્વરૂપ (છે), એવું જેને આત્મજ્ઞાન નથી એ જીવ મિથ્યાદષ્ટિ રાગને, પુણ્યને પોતાના માનનારો, એને રાગની મંદતાનો કંઈ પુરુષાર્થ હોય તો તેને વ્યવહાર પ્રત્યાખ્યાન કહેવામાં આવે છે. પણ એ કંઈ ધર્મ નથી. તેથી જ નિશ્ચય પ્રત્યાખ્યાન-સાચો રાગનો ત્યાગ અને સાચો સચ્ચિદાનંદ પ્રભુ એવો આત્મા, એના આશ્રયે-અવલંબે પ્રગટેલી આનંદની અને શાંતિની નિર્દોષ દશા, તે જ પ્રત્યાખ્યાન 'અતિ આસન્નભવ્ય જીવોને હિતરૂપ છે;...' આહાહા..!

અનાદિ અનભ્યાસ ચૈતન્યની જાતનો. ભગવાનઆત્મા તો શાશ્વત વસ્તુ છે. સત્ સત્ છે એ. અને એનો સ્વભાવ કાયમી તો જ્ઞાન અને આનંદ છે. અતીન્દ્રિય જ્ઞાન અને અતીન્દ્રિય આનંદ છે. એ એનો સ્વભાવ, એનું સ્વરૂપ આત્માનું છે. પણ એનો અભ્યાસ નહિ. અનાદિ રાગ અને પુણ્ય-પાપની ક્રિયાઓના પરિણામ, જે કૃત્રિમ વિકાર અનિત્ય (છે) એનો અભ્યાસ (છે). તેથી એને આત્માનું નિત્યપણું અને એને અવલંબે થતી શુદ્ધતાની દશા કેવી હોય એની એને ખબર નથી. કહો, શેઠ! એક તો એ બહારના ધંધા આડે નવરો થાય નહિ.

મુમુક્ષુ :- નાહી, ધોહીને પવિત્ર થઈને તો આવ્યા છીએ.

ઉત્તર :- પણ ત્યાં હજી ઓલા છોકરાઓ કામ કરે એ અમારા વતી કરે છે ને ઠીક કરે છે, એ બધી પડાઈ સાથે હાથમાં રાખીને બેઠા છે. પતંગ.. પતંગ. પતંગ દૂર ઊડતી હોય ને તો એનો દોરો હાથમાં હોય.

મુમુક્ષુ :- પતંગ કબજામાં રહે.

ઉત્તર :- હા. જ્યારે ખેંચવો હોય તો ખેંચાય, છોડવો હોય તો છોડાય. એમ બધો દુકાનનો ધંધો અમે કરતા, રાગ, એ આ છોકરાઓ કરે છે એ ઠીક કરે છે. એટલે વાત તો ઇ ની ઇ છે. આહા..! અરે..! એણે અનાદિનો સદોષ વિકારભાવનો વેપાર કર્યો છે. બીડીનો વેપાર નહિ, હોં! તંબાકુ, બીડીનો વેપાર એ તો જડ છે. એનો કોઈ વેપાર કરી

શકે નહિ. એમાં થતો રાગ અને દ્વેષનો ભાવ, પુણ્ય-પાપનો ભાવ, એનો એણે વેપાર કર્યો. ત્યારે જે એ વસ્તુ છે એ તો નાશવાન છે, પુણ્ય-પાપ તો નાશ થવા લાયક છે. એથી એનો અર્થ ઇ કે પુણ્ય-પાપનો ભાવ શુદ્ધ જ્ઞાનાનંદ સ્વભાવમાં નથી. નહિતર નાશ થવા લાયક હોઈ શકે નહિ. આ શરીર, વાણી તો નાશવાન છે એ તો જુદી વાત છે. આ તો પરવસ્તુ છે, માટી. પણ અંદરમાં પુણ્ય અને પાપનો રાગ અને વિકલ્પ થાય એ અભાવ કરી શકાય છે, નાશ કરી શકાય છે. એથી એ ચીજ એની નહિ. કહો, 'પોપટભાઈ'! એની નહિ એનો એણે વેપાર કર્યો.

મુમુક્ષુ :- ચોર થયો ઇ.

ઉત્તર :- ઇ ચોર છે. આહાહા..!

ભગવાનઆત્મા સચ્ચિદાનંદ પરમાનંદની મૂર્તિ આત્મા તો છે. સત્ શાશ્વત ચિદ્ જ્ઞાન અને આનંદ, એવું એનું સ્વરૂપ છે. પણ અનંતકાળમાં કોઈ દિ' એની સંભાળ અને પુરુષાર્થ કર્યો નથી. આહાહા..! એથી એણે પુણ્ય અને પાપના ભાવ, શુભ-અશુભરાગ, જે ત્યાગવા યોગ્ય છે, એના ઘરમાં નથી, એનો વેપાર કર્યો એટલે ચાર ગતિમાં રખડ્યો. આહા..! એથી કહે છે કે અજ્ઞાનમાં આત્માના ભાન વિના કોઈ દયા, દાન, વ્રતના પરિણામ કરે તો એમાં રાગની કંઈ મંદતા હોય તો એથી એને અજ્ઞાનીને વ્યવહાર પ્રત્યાખ્યાન કહેવામાં આવે છે. પણ એ તો કંઈ જન્મ-મરણને ટાળવાનો હેતુ નથી. એ તો કર્મના બંધ અને કારણરૂપ હેતુ છે. આહાહા..!

'તેથી જ નિશ્ચય પ્રત્યાખ્યાન...' એમ કહે છે. આ કારણે નિશ્ચય એટલે સાચું આત્માનું સ્વરૂપ જે આનંદ અને જ્ઞાન, એની દશારૂપે પરિણમવું, થવું અને પુણ્ય-પાપના રાગના અભાવરૂપે થવું એ સાચો ત્યાગ અને સાચો ધર્મ અને સાચું ચારિત્ર કહેવામાં આવે છે. ભારે ઝીણું, ભાઈ! અરે..! એ નિશ્ચય ત્યાગ એટલે રાગનો અભાવ અને ભગવાનઆત્મા નિર્દોષ પવિત્રનો પિંડ પ્રભુ, એમાંથી પ્રગટેલી પવિત્રતા, એ પવિત્રતા એ મોક્ષનો માર્ગ છે.

મુમુક્ષુ :- જ્યાં સુધી સાચું સમજાય નહિ ત્યાં સુધી...

ઉત્તર :- એ તો અજ્ઞાનથી કરે છે. એમાં નવાઈની શી વાત થઈ? ઇ તો કર્યું છે, ઇ વાત કરે છે. અનાદિથી ચાર ગતિમાં ઘાણીમાં પીલાય એવું એણે કર્યું છે. આહાહા..! અરે..! જેનું નિજ સ્વરૂપ પવિત્ર અને આનંદનું ધામ પ્રભુ! એની સામું જોયા વિના પર સામું જોઈને પુણ્ય ને પાપ ને રાગ ને દ્વેષ ને સંકલ્પ ને વિકલ્પ કર્યા. એ તો અજ્ઞાની અનાદિથી કરે છે અને એનાથી ચાર ગતિમાં રખડે છે. આહાહા..! એ કંઈ નવી ચીજ નથી.

અહીં તો કહે છે, એ વ્યવહાર પ્રત્યાખ્યાન પણ કંઈ નવી ચીજ નથી, એમ કહે છે. અને એ હિતરૂપ પણ નથી. એમ થયું ને ભાઈ! આમાં? એ હિતરૂપ નથી. આહાહા..! આત્માના ભાન વિના અનુભવ વિના જે કંઈ રાગની ક્રિયાકાંડ દયા, દાન, વ્રત, ભક્તિ,

પૂજાનો ભાવ, (કરૂણા, કોમળતા કર્યા) એ કંઈ હિતરૂપ નથી. આહા..! આસન્નભવ્યજીવ જે છે, જેને નજીકમાં મુક્તિનો માર્ગ અને મુક્તિ જેને નજીક છે, આહાહા..! એવા જીવને તો સાચો ત્યાગ એટલે રાગનો અભાવ અને નિર્દોષ સ્વભાવનું સત્યપણું પ્રગટવું. આત્મા જેવો નિર્દોષ પિંડ છે, એમાંથી નિર્દોષતા સ્વનો આશ્રય લઈને પ્રગટે, એ નિર્દોષતા એ અતિઆસન્નભવ્યને હિતરૂપ છે. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ?

‘કારણ કે જેમ સુવર્ણપાષાણ નામનો પાષાણ ઉપાદેય છે...’ શું કહે છે? આ સોનાના પથરા નીકળે છે ને? સોનું હોય અને પથરા ભેગા હોય. એને સુવર્ણપાષાણ કહે છે. પછી ઓગાળીને જુદા પાડે છે ને? પથરાને જુદા પાડે અને સોનાને (જુદું પાડે). એ ‘સુવર્ણપાષાણનો પાષાણ ઉપાદેય છે...’ એમાંથી સોનું નીકળે છે. સમજાણું કાંઈ? અને એ સોના સાથે પથર વસે ને? વ્યવહારે એ ઉપાદેય છે. ધ્યાન રાખવા જેવી આ વાત છે જરી. છેલ્લે ઇ કહેશે. સમજાણું કાંઈ? આગળ કહેશે. વ્યવહાર અને નિશ્ચય સ્વીકૃત છે. ૧૦૬માં કહેશે. નિશ્ચય પ્રત્યાખ્યાન અને વ્યવહાર પ્રત્યાખ્યાન સ્વીકૃત કરે. છેલ્લો સાર છે ને? એનો હેતુ ઇ છે, કહેવાનો આશય એમ છે કે જેમ સુવર્ણવાળો પથરો એ ઉપાદેય કહેવામાં આવે છે. કારણ કે સોના સહિત પથર છે ને? એથી એને જુદું પાડવા માટે એ ઉપાદેય છે. ઉપાદેય સમજાણું? આદરણીય છે. પણ ઓલો રાગ વ્યવહારમાં ઉપાદેય... વ્યવહાર પ્રત્યાખ્યાન માથે આવ્યું ને? ચાર આહારનો ત્યાગ કરે. એની સાથે આ સંધિ છે. આહારના ત્યાગરૂપ પ્રત્યાખ્યાન છે વ્યવહારથી. જરી ઝીણી વાત છે. આહાહા..!

મુનિરાજ એમ કહેવા માગે છે કે જેને ભગવાનઆત્મા ચૈતન્યમૂર્તિ પરમાનંદનું ધામ, એવું જેણે દષ્ટિમાં લીધું છે અને સ્વરૂપમાં ઠર્યો છે એને તો સાચું પયખાણ અને સાચું ચારિત્ર કહીએ. પણ તેવા ચારિત્ર શુદ્ધતાના ભાન સહિતની ભૂમિકામાં ચાર આહારનો ત્યાગ આદિ જે આવે છે એવો વિકલ્પ, એ પણ એક વ્યવહાર પ્રત્યાખ્યાન છે. એ પણ વ્યવહારે આદરણીય કહેવામાં આવે છે. વ્યવહારે વ્યવહાર આદરણીય, નિશ્ચયે નિશ્ચય આદરણીય એમ કહે છે.

ફરીને, માથે કહ્યું હતું ને? નિશ્ચય સહિત છે એ ત્યાગરૂપ પ્રત્યાખ્યાન છે. જ્યાં સ્વરૂપનું અંતર આનંદ અને અતીન્દ્રિય આનંદનો પિંડ પ્રભુ, એનો જ્યાં અનુભવ (થયો), આનંદનો અનુભવ, શુદ્ધતાની દશા વર્તે છે એને જે વ્યવહાર ત્યાગનો વિકલ્પ આવે એને વ્યવહાર પ્રત્યાખ્યાન વ્યવહાર ત્યાગ કહેવામાં આવે છે. એમ કહે છે. એટલે કે ‘સુવર્ણપાષાણ નામનો પાષાણ ઉપાદેય છે તેમ અંધપાષાણ નહિ.’ એટલે? જેમાં સોનું નથી તે પથરો પણ ઉપાદેય નથી. વ્યવહારે પણ. એટલે ‘(યથોચિત્ શુદ્ધતા સહિત)...’ દેખો! આત્મામાં જ્ઞાનાનંદ અને શુદ્ધ ચૈતન્યપ્રભુ, એનો અંતર આશ્રય લઈને શુદ્ધતા જે પ્રગટી છે એ શુદ્ધતા સહિત ‘સંસાર અને શરીર સંબંધી ભોગની નિર્વેગતા નિશ્ચયપ્રત્યાખ્યાનનું કારણ છે...’ સમજાણું કાંઈ?

‘દેવીલાલજી’!

મુમુક્ષુ :-

ઉત્તર :- વાત ઇ. જ્યાં આગળ શુદ્ધ પ્રભુ ચૈતન્યમૂર્તિ, એની શુદ્ધતા જેણે અંતરમાં ચૈતન્યને અનુભવ કરી, આત્માનો અનુભવ કરી અને પ્રગટ શુદ્ધતા કરી છે એ શુદ્ધતા સહિત ‘સંસાર અને શરીર સંબંધી ભોગની નિર્વેગતા નિશ્ચયપ્રત્યાખ્યાનનું કારણ છે...’ એ સાચું ચારિત્ર અને રાગનો સાચો ત્યાગ. સમજાણું કાંઈ? પણ એ અંધપાષાણ જે છે, એકલો અંધપાષાણ એટલે નિશ્ચય શુદ્ધતાના ભાન વિના એકલી રાગની મંદતાનો ત્યાગ વ્યવહાર પ્રત્યાખ્યાન, એ આંધળો પથરો છે.

મુમુક્ષુ :- વ્યવહારે ઉપાદેય..

ઉત્તર :- વ્યવહારે ઉપાદેય નથી. સમજાણું કાંઈ? ધીમેથી સમજવા જેવી (વાત છે), બાપુ! અનંતકાળમાં આત્મા વસ્તુ ભગવાન દેહથી ભિન્ન છે અને પુણ્ય-પાપના રાગથી પણ ભિન્ન છે, એ ભિન્નની વાત કહેશે. ભિન્ન પાડવાનો અભ્યાસ. સમજાણું કાંઈ?

આમ અંતર્મુખમાં જઈ અને રાગને ભિન્ન પાડવાની જે કળા, એ જેણે પ્રગટ કરી નથી, એનો રાગાદિનો મંદતાનો ત્યાગ ભાવ આંધળા પથરા જેવો છે. એય..! વ્યવહાર એકલો આંધળો છે એમ કીધું.

મુમુક્ષુ :- શુદ્ધતા સાથે ન હોય એમાં કાંઈ...

ઉત્તર :- શુદ્ધતા સાથે હોય તો પેલા વ્યવહારનો આરોપ કહેવાય. તો વ્યવહાર પ્રત્યાખ્યાન કહેવાય. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ? ભગવાન જાગીને જોયું હોય એણે. મારી પુંજી, મારા નિધાનમાં તો આનંદ ને શાંતિ ને જ્ઞાયકતા ચૈતન્ય સ્વભાવભાવ ભર્યો છે. એવી નિજ પુંજીને... એ.. શેઠ! આ તમારી પુંજી-બુંજીની ધૂળને નહિ, એમ કહે છે. એ બધા દુઃખના નિમિત્ત છે, તમારી ધૂળ. એ.. શેઠ!

મુમુક્ષુ :- તો શું નાખી દેવી

ઉત્તર :- નાખી દીધી છે ક્યાં તે નાખી દેવે? એને દીધી છે? મમતા લીધી છે એણે તો. મમતા. એ તો જેના સ્થાનમાં છે એ પડી જ છે. સમજાણું કાંઈ? આહાહા..!

મુનિ નિશ્ચય અને વ્યવહાર બેની સંધિ કરે છે. સોનાનો પત્થર સુવર્ણપાષાણ છે. એ તો લઈને ભેદ પાડવાની સ્થિતિ કરવી જોઈએ. એમાં રાગની મંદતાનો ભાવ અને રાગના અભાવનો ભાવ. એ શુદ્ધતા સહિત જો આ હોય તો એને વ્યવહાર કહેવામાં આવે છે. સમજાણું કાંઈ?

મુમુક્ષુ :- ઉપાદેય...

ઉત્તર :- વ્યવહારે ઉપાદેય કહ્યું ને? વ્યવહારનયે વ્યવહાર ઉપાદેય છે. એથી છદ્ધમાં કહેશે, વ્યવહાર પ્રત્યાખ્યાનને સ્વીકૃત કરે છે. અંગીકૃત. છેલ્લો સરવાળો છે ને ગાથાનો.

વ્યવહાર છે ને. વ્યવહાર છે. વ્યવહારે આદરણીય અને વ્યવહારે પાળે એમ પણ કહેવામાં આવે.

મુમુક્ષુ :- વ્યવહારે પૂજ્ય છે.

ઉત્તર :- વ્યવહારે પૂજ્ય છે. વ્યવહારે વ્યવહાર પૂજ્ય છે. વ્યવહારે વ્યવહાર પૂજ્ય ન હોય તો ભગવાન ત્રિલોકના નાથ પણ પૂજનિક ન હોઈ શકે, વ્યવહારે. ‘પદ્મનંદિ’માં આવે છે ઇ. ‘પદ્મનંદિ’માં પાઠ આવે છે. વ્યવહાર પૂજ્ય છે, એવું આવે છે. વ્યવહારે વ્યવહાર પૂજ્ય છે. નિશ્ચયમાં પૂજ્ય નહિ. આહાહા...! બે વસ્તુ છે ને? ‘દીપચંદ્રજી’એ તો ખૂબ લખ્યું છે. વ્યવહાર ત્યાજ્ય છે, ત્યાજ્ય છે પણ જેને ... નહિતર ત્રણ લોકના નાથનો પણ ત્યાગ થઈ જશે. અધ્યાત્મ... શું કહેવાય ઇ? પંચસંગ્રહ. એમાં લખ્યું છે. શ્લોક છે. ‘દીપચંદ્રજી’. વ્યવહારે વ્યવહાર છે એટલું. અને પૂજ્ય પણ વ્યવહારે કહેવાય. નિશ્ચયથી બીજી ચીજ છે. નિશ્ચય અને વ્યવહાર બેયને અહીંયાં સિદ્ધ કરવા છે ને. સમજાણું કાંઈ? આહાહા...! વાણી પણ પૂજ્ય છે, એમ ન આવ્યું? પહેલામાં ના પાડી અને બીજામાં હા પાડી. કઈ અપેક્ષાએ?

મુમુક્ષુ :- એમાં પાછું... કાઢ્યું, ઇ તો જડ છે, જડને કેમ..?

ઉત્તર :- ઇ જડ છે પણ સર્વજ્ઞ અનુસારિણી છે. એમ કહ્યું. સર્વજ્ઞ ત્રિલોકનાથ પરમાત્મા, એને અનુસરીને એટલે કે નિમિત્ત થઈને બહાર આવી છે. એમાં નિમિત્તપણું વાણીમાં ભગવાનનું જ્ઞાન છે. આહાહા...!

મુમુક્ષુ :- ભગવાનનું જ્ઞાન જડમાં ક્યાં છે?

ઉત્તર :- આવ્યું છે ક્યાં? કોણે કહ્યું? નિમિત્ત કહ્યું ને. ‘દેવીલાલજી’! એવો માર્ગ છે, ભગવાન! એ.. ‘પાટણીજી’! જુઓ! એમાં છે, સર્વજ્ઞ અનુસારિણી. અનુસારિણી એટલે નિમિત્તને અનુસારિણી એટલું. કંઈ સર્વજ્ઞના ભાવ વાણીમાં આવ્યા છે? વાણીમાં તો વાણીના જડના ભાવ છે. પણ ઓલો વ્યવહાર કહવો છે ને.

મુમુક્ષુ :-

ઉત્તર :- જ્ઞાન વાણીમાં શું આવે? વાણી તો જડ છે. જડના દ્રવ્ય, ગુણ, પર્યાય જડ છે. એમાં ચૈતન્યનો અંશ ક્યાંથી આવ્યો? આ તો એ વાણીના પરિણમનને કાળે સર્વજ્ઞનું જ્ઞાન નિમિત્ત છે એટલું લઈને, નિમિત્ત અનુસારિણી છે એમ કહેવામાં આવે છે. આહા...! આ તો વાત... વચન પણ કથંચિત્ વસ્તુ.. છે ને? કહી શકે છે વાણી, સર્વથા.. એવું ક્યાં હોય? ભગવાન તો વિકલ્પ રહિત, આત્મા તો વાણી રહિત છે. પણ તે કાળે સર્વજ્ઞ પરમાત્મા આત્મા થયો. જે સર્વજ્ઞ સ્વભાવ આત્મામાં હતો એને ઘોળીને અંદરમાંથી સર્વજ્ઞપણું પર્યાય અંતરમાંથી પ્રગટ કરી, હવે એને વાણી એ કાળે નીકળી એ વાણી એવી જ હોય. એ વાણીમાં સ્વપરપ્રકાશક કહેવાની તાકાત છે. સ્વપર જાણવાની તાકાત નથી. તાકાત છે. કેવળજ્ઞાનીનું કેવળજ્ઞાન કેવું હોય એને કહેવાની વાણીમાં તાકાત છે, એમ કહે છે. એય..!

મુમુક્ષુ :- એ પણ ઉપાદેય કહે.

ઉત્તર :- વ્યવહારે ઉપાદેય કીધી. નિશ્ચયે ક્યાં છે? સર્વજ્ઞ કેવા હોય, સિદ્ધ કેવા હોય એવું વાણીમાં કહેવાની તાકાત છે. છતાં એ સિદ્ધરૂપ અને કેવળજ્ઞાનનું રૂપ વાણીમાં નથી આવ્યું કાંઈ. સમજાણું કાંઈ? આહાહા..!

એ અહીં કહે છે. જુઓને! તેથી લીધું ને? ખુલાસો કર્યો છે, પંડિતજીએ નાખ્યું છે. ‘(યથોચિત્ શુદ્ધતા સહિત)’ એટલે સોનાવાળો પથરો, સુવર્ણપાષાણ એમાં સારું સુવર્ણ નીકળે ઇ, હોં! નહિતર આ ‘ગીરનાર’ના પથરા છે એમાં સોનું છે પણ એ સુવર્ણપાષાણ શું? સો રૂપિયાનો ખર્ચ કરે ત્યારે સાંઈઠ રૂપિયાનું સોનું નીકળે. ઇ સોનું શું? ઓલામાં તો સોનું આમ તદ્દન જુદું પડે. પથરો અને સોનું બે જુદા પડી જાય એવો સુવર્ણપાષાણ છે ને મોટી ખાણ? સુવર્ણની ખાણ હોય છે ને ? ‘જેઠાભાઈ’ ઇ હતા ને? સોનાના પથરા લાવીને ઓગાળતા. ‘જેઠાલાલ સંઘવી’. ‘મુંબઈ’. ‘બોટાદવાળા’. એને ઇ સોનાનો ધંધો હતો. સુવર્ણના પથરા લાવે એને ઓગાળતા. જુદા પાડતા. એમ નિશ્ચય ભગવાનઆત્મા શુદ્ધ આનંદનું ધામ, એનું જેને ભાન, એનું જેને ભાન, એમાં જેની સ્થિરતાની શુદ્ધતા અને એની સાથે રાગનો ભાગ વ્યવહાર પ્રત્યાખ્યાન, એ સુવર્ણપાષાણ છે. ઓલો રાગ છે એ પથ્થર જેવો છે અને આ શુદ્ધતા તે સુવર્ણ જેવી છે. એક પર્યાયના બે ભાગ બધા લીધા. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ? પણ અંધપાષાણ, જેમાં સોનું નથી, એમ જેમાં શુદ્ધતા, આત્મા પવિત્ર ભગવાન, એનું જેને ભાન, શ્રદ્ધા, જ્ઞાન અને શાંતિ નથી એવી શુદ્ધતા વિનાના ત્યાગનો ભાવ આંધળો પથરો છે. શેઠ! આ સમજવાની દરકાર જ કરી નથી. હો ને હા..

મુમુક્ષુ :- દરકાર તો બહુ કરી.

ઉત્તર :- રળવાની. ધૂળ ભેગી કરવાની કરી હતી. એ પણ પુણ્યને લઈને મળી છે એ કંઈ તમારા પુરુષાર્થથી મળી નથી. તમારો પુરુષાર્થ તો રાગનો હતો. એ.. શેઠ! રાગ કર્યો હતો તમે. પૂર્વના પુણ્ય હતા એટલે ગોઠવાઈ ગયું. આવ્યું. ધૂળ દેખાણી, બંગલા દેખાણા. દેખાણા, હોં! પણ દેખાણા ત્યાં કહે, મારા.

અહીં કહે છે કે જેને અંતરમાં રાગ અને પરવસ્તુની મારાપણાની બુદ્ધિ છૂટી ગઈ છે અને આત્મા પૂર્ણ આનંદકંદ છે એવી બુદ્ધિ અને એવું જ્ઞાન જેને થયું છે, એવી શુદ્ધતાવાળાનો ભાવ તે તો સાચું પ્રત્યાખ્યાન છે. અને એમાં ચાર આહાર આદિનો ત્યાગ યોગ્યતા પ્રમાણે એવો વિકલ્પ છે એ વ્યવહાર ત્યાગ કહેવાય છે. સમજાણું કાંઈ? આહાહા..! હોય છે ખરું ને? મુનિને હંમેશા આહાર કર્યા પછી ચાર આહારનો ત્યાગ કરી દે. ચોવીસ કલાક કે અડતાલીસ કલાક. એ તો વ્યવહાર થયો, એ તો વિકલ્પ છે. પરલક્ષી. અંદર શુદ્ધતા.. વસ્તુ જે અંતર છે એના અંતર્મુખમાં જઈને જેણે પાતાળમાંથી દરિયામાંથી મોતી લાવ્યા, એમ શુદ્ધતા પ્રગટ કરી છે. આહાહા..! સમ્યગ્દર્શન, જ્ઞાન અને શાંતિ ... શુદ્ધતા પ્રગટ કરી છે. એ સાચું ચારિત્ર અને સાચો ધર્મ. પણ એની સાથે એવા શુદ્ધતાવાળાને પૂર્ણ શુદ્ધતા નથી એથી વ્યવહાર

ત્યાગનો વિકલ્પ ઉઠે છે એને વ્યવહાર પ્રત્યાખ્યાન કહેવામાં આવે છે. કહો, પંડિતજી! આહા...!

મુમુક્ષુ :- ...

ઉત્તર :- કારણ નહિ. કારણ-ફારણ નહિ. છે એટલી વાત છે. કારણ-ફારણ નહિ.

મુમુક્ષુ :-

ઉત્તર :- ના. નથી એમાં. નિશ્ચય પ્રત્યાખ્યાનનું કારણ આ એક જ. નિશ્ચયની વાત છે. વ્યવહાર કારણ છે એમાં ઇ વાતમાં એમાં છે જ નહિ. શું કીધું? શુદ્ધતા સહિત 'સંસાર અને શરીર સંબંધી ભોગની નિર્વેગતા નિશ્ચયપ્રત્યાખ્યાનનું કારણ...' એ નિશ્ચય પ્રત્યાખ્યાન, એની વાત છે ઇ. સંસાર અને શરીર સંબંધી ભોગનો ત્યાગ એ વ્યવહાર અને આ નિશ્ચય, એમ નહિ. ભાઈ! એણે ઇ ખુલાસો કર્યો. એ નહિ. અહીં તો સ્વરૂપમાં અતીન્દ્રિય આનંદમાં રમણતા આવી એટલે રાગથી નિવૃત્તિ થઈ ગઈ એમ. વ્યવહાર-ફ્યવહારની વાત ત્યાં નથી.

મુમુક્ષુતા :- નિર્વેગતા શબ્દ..

ઉત્તર :- આ બાજુ ખસી ગયો છે, આ બાજુ આવી ગયો છે, બસ એટલું. એ બેય નિશ્ચય છે.

મુમુક્ષુતા :- નિશ્ચય-વ્યવહાર.

ઉત્તર :- વ્યવહાર નહિ. બે નિશ્ચય છે.

મુમુક્ષુ :- એક નાસ્તિ છે, એક અસ્તિ છે.

ઉત્તર :- હા, એમ. શુદ્ધતાની દશાનું પરિણમવું, અશુદ્ધતાનો અભાવ થવો. એ પણ છે એક જ નિશ્ચય. સમજાણું કાંઈ? આરે...! ભારે વાત. ધર્મની વાતું.

મુમુક્ષુ :- શુદ્ધતા ઉપર ભાર છે.

ઉત્તર :- શુદ્ધતા ઉપર ભાર છે. હા!

મુમુક્ષુ :- 'કુંદકુંદાચાર્યદેવે' તો કહ્યું, મહારાજ! સંસાર, શરીર, ભોગ ...

ઉત્તર :- હા, એ તો છે ને. એ તો એનું સ્વરૂપ છે. આ બાજુ વેગ છે તો આ બાજુ વેગ નથી, બસ. એનો અર્થ ઇ. સ્વભાવ સન્મુખનો વેગ છે તો વિકાર સન્મુખનો વેગ નથી. સમજાણું કાંઈ? આહાહા...!

ભગવાનઆત્માની પાટે ચડી ગયેલી દૃષ્ટિ એટલે રાગને પાટેથી ખસી ગઈ છે. આહા...! એ તો નિશ્ચય છે, સત્ય છે. એ સાચું ચારિત્ર છે, સાચો મોક્ષનો માર્ગ છે. એવા સાચા મોક્ષમાર્ગ સહિત રાગની મંદતાનો ભાવ વ્યવહાર હોય એને વ્યવહાર પ્રત્યાખ્યાન, વ્યવહાર ચારિત્ર, વ્યવહાર ત્યાગ કહેવામાં આવે છે. બેનું જ્ઞાન કરાવ્યું છે ને. સમજાણું કાંઈ? જેમ જ્યાં હોય તેમ ત્યાં જાણવું. ખેંચાતાણ કરે તો એ કંઈ વસ્તુ (નથી). આહાહા...!

'અને ભવિષ્ય કાળે થનારા...' આ પચખાણ છે ને. 'ભવિષ્ય કાળે થનારા સમસ્ત મોહરાગદ્વેષાદિ વિવિધ વિભાવોનો પરિહાર તે પરમાર્થ પ્રત્યાખ્યાન છે...' દેખો! નિશ્ચય

પ્રત્યાખ્યાનનું કારણ અને આ પરમાર્થ પ્રત્યાખ્યાન અસ્તિ એકલું લીધું. ‘ભવિષ્ય કાળે થનારા સમસ્ત મોહરાગદ્વેષાદિ વિવિધ ભાવોનો પરિહાર તે પરમાર્થ પ્રત્યાખ્યાન છે અથવા...’ એનો ને એનો વિસ્તાર કરે છે. એ ત્રણની વાત કરે છે એમાં. ‘અનાગત કાળે ઉત્પન્ન થનારા વિવિધ અંતર્જલ્યો...’ પુણ્ય-પાપના વિકલ્પો, એનો ‘પરિત્યાગ તે શુદ્ધ નિશ્ચય પ્રત્યાખ્યાન છે.’ ત્રણ પ્રકાર લીધા. વસ્તુ તો ઈ ની ઈ છે. નિશ્ચય પ્રત્યાખ્યાન કહો, પરમાર્થ પ્રત્યાખ્યાન કહો, શુદ્ધ નિશ્ચય પ્રત્યાખ્યાન કહો. અંતર્જલ્ય વિકલ્પ ઉઠે ને? વૃત્તિ. આ છોડું, આ મૂકું એવો વિકલ્પ, રાગ. એ રાગનો પણ જ્યાં અંદર ત્યાગ અને સ્વરૂપની અંદરની સત્તાનું સાવધાનપણે પ્રગટ થવું. આહાહા..! મોહના અભાવરૂપ સાવધાની. સમજાણું કાંઈ? એ તો મુનિરાજે વધારે ખુલાસો કર્યો. નિશ્ચય પ્રત્યાખ્યાન, પરમાર્થ પ્રત્યાખ્યાન, શુદ્ધ નિશ્ચય પ્રત્યાખ્યાન. સમજાણું કાંઈ?

[હવે આ ૧૦૫મી ગાથાની ટીકા પૂર્ણ કરતાં ટીકાકાર મુનિરાજ શ્લોક કહે છે :]

શ્લોક-૧૪૨

(હરિણી)

જયતિ સતતં પ્રત્યાખ્યાનં જિનેન્દ્રમતોદ્ભવં
 પરમયમિનામેતન્નિર્વાણસૌખ્યકરં પરમ્।
 સહજસમતાદેવીસત્કર્ણભૂષણમુચ્ચકૈઃ
 મુનિષ શૃણુ તે દીક્ષાકાન્તાતિયૌવનકારણમ્॥૧૪૨॥

[શ્લોકાર્થ :-] હે મુનિવર! સાંભળ; જિનેન્દ્રના મતમાં ઉત્પન્ન થતું પ્રત્યાખ્યાન સતત જયવંત છે. તે પ્રત્યાખ્યાન પરમ સંયમીઓને ઉત્કૃષ્ટપણે નિર્વાણસુખનું કરનારું છે, સહજ સમતાદેવીના સુંદર કર્ણનું મહા આભૂષણ છે અને તારી દીક્ષારૂપી પ્રિય સ્ત્રીના અતિશય યૌવનનું કારણ છે. ૧૪૨.

શ્લોક-૧૪૨ ઉપર પ્રવચન

‘(હવે આ ૧૦૫ મી ગાથાની ટીકા પૂર્ણ કરતાં ટીકાકાર મુનિરાજ શ્લોક કહે છે :)’
 આ ટીકા હતી.

जयति सततं प्रत्याख्यानं जिनेन्द्रमतोद्धवं
 परमयमिनामेतन्निर्वाणसौख्यकरं परमाह
 सहजसमतादेवीसत्कर्णभूषणमुच्चकैः
 मुनिप शृणु ते दीक्षाकान्तातियौवनकारणम्॥१४२॥

શ્લોકાર્થ :- ‘હે મુનિવર! સાંભળ.’ જુઓ! મુનિ મુનિને કહે છે. ‘હે મુનિવર! સાંભળ. જિનેંદ્રના મતમાં...’ જેને સર્વજ્ઞપણું પ્રગટ થયું છે. ત્રણકાળ ત્રણલોક જેને જાણવામાં આવ્યા છે અને જેણે રાગ ને અજ્ઞાનને જીતી લીધા છે, એવા જે પરમાત્મા જિનેન્દ્ર. એના મતમાં. એવા સર્વજ્ઞ પરમેશ્વર, એના અભિપ્રાયમાં ‘ઉત્પન્ન થતું પ્રત્યાખ્યાન સતત જયવંત છે.’ આહાહા...! સતત જયવંત છે. આહાહા...! જુઓ! સમ્યગ્દર્શન જયવંત વર્તે છે. ભગવાનઆત્મા પૂર્ણાનંદનો નાથ, એની અંદર ભાનમાં પ્રતીતિ જયવંત છે. એમ સ્વરૂપને આશ્રયે થયેલી સ્થિરતા વર્તે છે, કહે છે, જયવંત છે. આહાહા...! સમજાણું કાંઈ? પ્રત્યાખ્યાનનો અધિકાર છે ને.

વીતરાગ પરમેશ્વર, જેને રાગ વીત્યા છે, જીત્યા છે, ટળી ગયા છે. એટલે કે નિર્દોષ પૂર્ણ સર્વજ્ઞ અને વીતરાગ દશા જેને પ્રગટ થઈ છે. એવું જીવનું-આત્માનું સ્વરૂપ છે. જેવું સ્વરૂપ છે તેવું પ્રગટ્યું. એમના મતમાં, એમણે જાણેલા, જોયેલા અભિપ્રાયમાં ઉત્પન્ન થતું. આહાહા...! એટલે કે વીતરાગે કહ્યું એવું આત્માના સ્વરૂપનું જેણે આનંદના ભાનમાં આવીને સ્વરૂપની લીનતા પ્રગટ કરી એ પ્રત્યાખ્યાન સતત સતત નિરંતર ચારિત્રની વીતરાગતા વર્તે છે, કહે છે. આહાહા...! મુનિ પોતાથી વાત કરે છે. ખબર પડે છે. એમ કહે છે. સમ્યગ્દર્શન વર્તે છે, સમ્યગ્જ્ઞાન વર્તે છે, સમ્યક્ચારિત્ર વર્તે છે, એમ ખબર પડે છે. કે કેવળી જાણે? પંડિતજી! કેટલાક અત્યારે કહે છે ને?

મુમુક્ષુ :- મીઠાઈ ખાયેગા તો મુંહ મીઠા હોગા હી.

ઉત્તર :- હોગા. એની ખબર ન પડે એને? એની ખબર ન પડે કે મોઢું ગળ્યું થયું છે? કે કો’કને ખબર પડે?

મુનિરાજ જરી ગંભીરથી વાત કરે છે. ભાવલિંગી સંત જંગલમાં રહેનારા. દ્રવ્યે નગ્ન દશા. જંગલમાં વસનારા સંતો સાચા. આહા...! જેણે જન્મને સફળ કર્યા. જેણે અવતારમાં અવતાર રહિત દશા પ્રગટ કરી. જેના ભવમાં ભવના અભાવની દશા પ્રગટ કરી. કહે છે કે જયવંત છે, એમ કહે છે. અમારી પાસે એ ભાવ વર્તે છે, ભાઈ! આહાહા...! અમે પૂર્ણાનંદના નાથ આત્મા, એની અંતરમાં રમતા, રમતું કરતાં જે સ્થિરતા વર્તે છે, નિશ્ચય ચારિત્રની, નિશ્ચય પ્રત્યાખ્યાનની, એ જયવંત છે. સમજાણું કાંઈ? ઘરમાં મૂડી કેટલી હોય એ એને લક્ષમાં હોય કે નહિ? શેઠ! ઘરમાં કેટલી મૂડી છે? પચાસ-સાંઈઠ લાખ કહે, ભલે કરોડપતિ

કહે. બેય શેઠિયાને કરોડપતિ કહે છે, ન્યાં. શું કહેવાય તમારું? બુંદેલખંડ. પછી ભલે કરોડ ન હોય. સાંઈઈ-સીત્તેર લાખ (હોય), પણ ઇ બે જણા જાણે. બીજા કોણ જાણે? પણ બહારના તો એમ કહે ને? જાજું દેખીને.

મુમુક્ષુ :- આપની પાસે તો બધી વાત આવી જાય છે.

ઉત્તર :- કો'ક કહે છે. અહીં કોણ સાંભળે છે? કો'ક વાતું કરે. આમ કહેવાય. આટલા પૈસા (છે.) કરોડપતિ કહેવાય. ગમે એટલા ઓછા હોય. પણ બધા કરોડપતિ (કહે છે). પચાસ લાખ ઉપર ઇ કરોડપતિ કહેવાય. એમ માણસો વાતું કરે.

મુમુક્ષુ :- લોકોને ..

ઉત્તર :- પણ કાંઈક અનુમાન કરનારા તો કેટલાક હોય ને. બધા કાંઈ ગાંડા હોય? બધાને ઉડાડી દેશે. સમજાણું? એક વખતે ભાઈએ વાત નહોતી કરી? 'મોહનભાઈ'ની. 'મોહન ધીયા'. 'મોહન ધીયા'ને કહે, 'ધીયાજી' તમને કરોડપતિ લોકો કહે છે. ઘણા વર્ષની વાત છે. ઘણા વર્ષની. આ 'મોહનલાલ ધીયા' અત્યારે છે ને? 'રાજકોટ'માં. 'રતિભાઈ'ને ઇ. કરોડપતિ માણસ છે. કરોડપતિ છે ને? એંસી લાખ છે. કરોડપતિ મને કહેતા હશે. આ તો ઘણા વર્ષની વાત છે, હોં! પંદર-વીસ વર્ષ થઈ ગયા. અહીં આવ્યા હતા. ... લોકો એવું કાંઈક સાંભળીને કહેવા આવે કે આમ કહેતા હતા. આમ વાત ચાલતી હતી ત્યાં. અહીં ક્યાં ઘરે જોવા ગયા હતા.

અહીં કહે છે.. આહાહા..! ધન્ય રે ધન્ય! મુનિરાજને ચારિત્ર વર્તે છે એવું એને સાક્ષાત્ ભાન હોય. આહાહા..! મુનિપણું એટલે શું! મોક્ષનો સાક્ષાત્ માર્ગ. એ તો અંતરના આનંદમાં રમતુંમાં રમતો હોય છે. અતીન્દ્રિય આનંદના (જે) ઘુંટડા પીતો હોય છે. આહાહા..! સમજાય છે કાંઈ? સમ્યગ્દષ્ટિ પણ જ્યારે કોઈ કોઈ વાર ધ્યાનમાં અતીન્દ્રિય આનંદ વિશેષ પીતો હોય છે, તો આ તો મુનિ! આહાહા..! ધન્ય રે અવતાર! જેણે મોક્ષને નજીક કર્યાં. સંસારને પૂંઠ દીધી. ખસી ગયા. આ બાજુ આવી ગયા. મુક્તસ્વરૂપ ભગવાનના પડખે ચડી ગયો છે. આહાહા..! એમ કહે છે. ભગવાનના માર્ગમાં વર્તમાનમાં ચારિત્ર વર્તે છે, જયવંત છે, એમ કહે છે. આહાહા..! કહો, 'પૂનમયંદજી'! આ દ્રવ્યલિંગી છે કે ભાવલિંગી ભગવાન જાણે કે પોતે જાણે?

મુમુક્ષુ :- ભાવલિંગી હોય ઇ પોતે જાણે.

ઉત્તર :- પણ દ્રવ્યલિંગીને તો ભાન જ ક્યાં છે? ઠીક ભાઈએ ઉતાર્યું. નથી જાણતા. છે નહિ ને નથી જાણતા માટે ઇ તો એમ જ કહે ને. ઇ એમ કહે છે. આહાહા..! ભાઈ! અરે..!

મુનિ સર્વજ્ઞ વીતરાગ પરમેશ્વરે, જેણે પૂર્ણ પ્રત્યક્ષ આત્મા કર્યો. આહાહા..! આત્માની ભવિષ્યની દશા, સમય સમયની કેવળજ્ઞાનની થવાની હતી એ પણ જેણે વર્તમાન પ્રગટ

કરી નાખી. સમક્રિતીને ત્રિકાળ આત્માનું જ્ઞાન છે. તો એનો અર્થ ઇ કે ભવિષ્યમાં જે કેવળજ્ઞાન થવાનું છે, સાદિઅનંત પર્યાયો, એની પ્રતીતિમાં આવી ગઈ છે, આખો આત્મા પ્રતીત કરતાં. સમજાણું કાંઈ? શું કીધું ઇ?

આત્મા માન્યો ને? આત્મા ત્રિકાળી માન્યો ને? તો ત્રિકાળી આત્મા એટલે ભવિષ્યમાં કેવળજ્ઞાન તો છે, છે ને છે. એ કેવળજ્ઞાન સહિતની પર્યાયવાળો જે આત્મા સાદિઅનંત અને મોક્ષમાર્ગની પર્યાયવાળો સાદિશાંત અને અજ્ઞાનથી અનાદિઅનંત, એવા આખા બધાને જાણી લીધો. સમજાણું કાંઈ?

મુમુક્ષુ :- અનુભવ બધાને ન હોય, જ્ઞાન છે એટલું..

ઉત્તર :- બધું. પરોક્ષ પ્રમાણ પણ જ્ઞાન છે ને! અનુમાન એ પ્રમાણજ્ઞાન છે કે જૂઠું જ્ઞાન છે? આહાહા..!

અહીં તો વર્તમાનનો ભવ બતાવે છે ને. એમાં તો ત્રિકાળ આખો આત્મા આવી ગયો છે. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ? આત્મા માનવો એટલે? આત્મા તો ત્રિકાળી ધ્રુવ છે પણ હવે એની પર્યાયો જે ભવિષ્યની સાદિઅનંત છે, કેવળજ્ઞાનની પર્યાય થવાની અને સાદિઅનંત થવાની. આ તો અનંતમા ભાગની છે. અજ્ઞાન દશાની પર્યાય તો અનંતમા ભાગની છે. અનાદિઅંત છે. આ સાદિઅનંત છે. આખો આત્મા જેણે ધ્રુવને પ્રતીતમાં લીધો એ બધી પર્યાયનો પિંડ એને પ્રતીતમાં આવી ગયો છે. આહાહા..! એક આત્મા જાણતા. એ તો એમાં આવે છે ને? ભાઈ! 'પ્રવચનસાર', નહિ? ૪૮-૪૯ ગાથા. એક આત્માને જાણતાં આ જાણે. આત્મા કોને કહેવો? બધું જાણે. ૪૮-૪૯ 'પ્રવચનસાર'. આ તો ગાથા. ભાઈ 'બંસીધરજી' હતા. તે દિ' ઇ ગાથા ચાલતી હતી. શેઠ હતા. 'હુકમચંદજી'. બાપુ ! મારગડા તારા જુદા, ભાઈ! આહાહા..! બધી પર્યાયનો પિંડ તે ગુણ અને બધા ગુણનો પિંડ તે દ્રવ્ય. દ્રવ્યમાં દ્રવ્યનું જ્ઞાન થઈને પ્રતીત થઈ, એ શું નથી થઈ? શું એને બાકી રહ્યું? આહાહા..! સમજાણું કાંઈ?

એમ અહીં મુનિરાજ કહે છે, અરે..! મુનિ! વીતરાગ પરમેશ્વરે જે જાણ્યું અને જોયું અને એમણે કહ્યું એવું એના મતમાં ઉત્પન્ન. એના મતમાં ઉત્પન્ન થતું, એમ કહે છે. આહાહા..! શાંતિ અને સ્થિરતા તો વીતરાગ આત્મા છે અને વીતરાગે કહ્યો એવો છે. એમાં આ નિશ્ચય પ્રત્યાખ્યાન ઉત્પન્ન થાય છે. આહાહા..! ગજબ વાતું! 'તે પ્રત્યાખ્યાન પરમ સંયમીઓને ઉત્કૃષ્ટપણે નિર્વાણસુખનું કરનારું છે,...' આહાહા..! આત્મા શુદ્ધ સચેતન પ્રભુ. સચેતન એકલો જ્ઞાયકનો પિંડ પ્રભુ. એ તો એણે ત્રણકાળ ત્રણલોકને જાણવાની તાકાતવાળું બધું તત્ત્વ આખું. એવું જેણે વીતરાગમાર્ગમાંથી જાણીને, જોઈને ભાવ કાઢ્યો છે, એ નિશ્ચય પ્રત્યાખ્યાન 'પરમ સંયમીઓને ઉત્કૃષ્ટપણે નિર્વાણસુખનું કરનારું છે,...' મોક્ષનો કરનાર આ છે. સ્વરૂપની અંતરમાં રમણતા ચારિત્રની એ મોક્ષનું કારણ છે. વ્યવહાર વચમાં હો. એ

તો કહ્યું વચમાં. પણ એ કંઈ મોક્ષનું કારણ નથી. આહાહા..!

કહે છે, 'સહજ સમતાદેવીના સુંદર કર્ણનું મહા આભૂષણ છે...' આહાહા..! જે વીતરાગતા, નિર્દોષતા પ્રગટ થઈ છે-સમતા, એનું સુંદર કર્ણનું મહા આભૂષણ પ્રત્યાખ્યાન છે 'અને તારી દીક્ષારૂપી પ્રિય સ્ત્રી...' દીક્ષા એટલે વીતરાગતા પ્રગટ થઈ તે. દીક્ષા અને પ્રવજ્યા બે નામ ભેગા પાડ્યા છે ને? નહિ પાછળ? 'સમયસાર'. દીક્ષા, પ્રવજ્યા. બધા બોલ છે. એક બોલમાં આવે છે. દીક્ષા કહો કે આત્માની શાંતિની સ્થિરતા એ દીક્ષા. દીક્ષા (એટલે) લૂગડાં ફેરવીને બેસે ને થઈ ગઈ દીક્ષા (એમ નથી).

મુમુક્ષુ :- બે પ્રકારે...

ઉત્તર :- એ હો જગતને પણ વસ્તુ આ છે.

'સમતાદેવીના સુંદર કર્ણ..' સુંદર કર્ણ. કર્ણ-કાન. એમ પાછું. એનું આભૂષણ. 'તારી દીક્ષારૂપી પ્રિય સ્ત્રીના અતિશય યૌવનનું કારણ છે.' આહાહા..! શું કહે છે? યૌવનમાં જેમ શરીરની પુષ્ટતા હોય, એમ નિશ્ચય પ્રત્યાખ્યાન, નિશ્ચય સાચી વીતરાગ પરિણતિ એ દીક્ષારૂપી પ્રિય સ્ત્રીનું અતિશય યૌવન, જુવાન દશાનું કારણ છે. ભાષા પણ કેવી! અતીન્દ્રિય આનંદનો જ્યાં પ્રકાશ થઈને અતીન્દ્રિય આનંદ વર્તે છે, એવી જે દીક્ષા, એમાં રાગના અભાવરૂપ અને શુદ્ધતાની સમતારૂપી સ્થિરતા, એ દીક્ષાની યૌવન વયની પુષ્ટીનું કારણ છે. એ અતિશય યૌવનનું કારણ છે. આહાહા..! એ ૧૦૫ ગાથા થઈ, લ્યો.

મુમુક્ષુ :- .. કેવળજ્ઞાનનું કારણ છે?

ઉત્તર :- હા. આ તો ચારિત્રની પુષ્ટિ યૌવનદશા છે, એમ. નિશ્ચય પ્રત્યાખ્યાન એ ચારિત્રની યૌવન દશા છે. ચારિત્રની પુષ્ટ દશા છે. લસ પુષ્ટ થાય છે. નિશ્ચયપ્રત્યાખ્યાનથી ચારિત્ર લસપુષ્ટ થાય છે. આહાહા..! છે તો ઈનો ઈ ભાવ પણ બતાવે છે ને. ૧૦૬ ગાથા. આ પ્રત્યાખ્યાનની છેલ્લી ગાથા છે.

ગાથા-૧૦૬

एवं भेदभासं जो कुव्वइ जीवकम्मणो णिच्चं।

पच्चक्खाणं सक्कदि धरिदुं सो संजदो णियमा॥१०६॥

एवं भेदाभ्यासं यः करोति जीवकर्मणोः नित्यम्।

प्रत्याख्यानं शक्तो धर्तुं स संयतो नियमात्॥१०६॥

નિશ્ચયપ્રત્યાખ્યાનાધ્યાયોપસંહારોપન્યાસોયમ્।

યઃ શ્રીમદર્હન્મુખારવિન્દવિનિર્ગતપરમાગમાર્થવિચારક્ષમઃ અશુદ્ધાન્તરસ્તત્ત્વ-

કર્મપુહ્લયોરનાદિબન્ધસંબન્ધયોર્ભેદં ભેદાભ્યાસબલેન કરોતિ, સ પરમસંયમી નિશ્ચયવ્યવહારપ્રત્યાખ્યાનં સ્વીકારોતીતિ।

જીવ-કર્મ કેરા ભેદનો અભ્યાસ જે નિત્યે કરે,
તે સંયમી પચખાણ-ધારણમાં અવશ્ય સમર્થ છે. ૧૦૬.

અન્વયાર્થ :- [एवं] એ રીતે [यः] જે [नित्यम्] સદા [जीवकर्मणोः] જીવ અને કર્મના [भेदाभ्यासं] ભેદનો અભ્યાસ [करोति] કરે છે, [सः संयतः] તે સંયત [नियमात्] નિયમથી [प्रत्याख्यानं] પ્રત્યાખ્યાન [धर्तुं] ધારણ કરવાને [शक्तः] શક્તિમાન છે.

ટીકા :- આ, નિશ્ચય-પ્રત્યાખ્યાન અધિકારના ઉપસંહારનું કથન છે.

શ્રીમદ્ અર્હંતના મુખારવિંદમાંથી નીકળેલાં પરમાગમના અર્થનો વિચાર કરવામાં સમર્થ એવો જે પરમ સંયમી અનાદિ બંધનરૂપ સંબંધવાળા અશુદ્ધ અંતઃતત્ત્વ અને કર્મ પુદ્ગલનો ભેદ ભેદાભ્યાસના બળથી કરે છે, તે પરમ સંયમી નિશ્ચયપ્રત્યાખ્યાન તથા વ્યવહારપ્રત્યાખ્યાનને સ્વીકૃત (-અંગીકૃત) કરે છે.

ગાથા-૧૦૬ ઉપર પ્રવચન

एवं भेदभासं जो कुव्वइ जीवकम्मणो णिच्चं।
पच्चक्खाणं सक्कदि धरिदुं सो संजदो णियमा॥१०६॥

ઓહોહો...!

જીવ-કર્મ કેરા ભેદનો અભ્યાસ જે નિત્યે કરે,
તે સંયમી પચખાણ-ધારણમાં અવશ્ય સમર્થ છે. ૧૦૬.

ટીકા :- ‘આ, નિશ્ચય-પ્રત્યાખ્યાન અધિકારના ઉપસંહારનું કથન છે.’ પૂરું છે આ. આ ગાથા.. પ્રતિક્રમણની વ્યાખ્યા આવી ગઈ, પ્રત્યાખ્યાનની (આવી), પછી આલોચના. વર્તમાનની લેશે. ભવિષ્યનું પ્રત્યાખ્યાન છે ને? ગયા કાળનું પ્રતિક્રમણ, ભવિષ્યનું પ્રત્યાખ્યાન, વર્તમાનનો સંવર, આલોચન.

‘શ્રીમદ્ અર્હંતના મુખારવિંદથી નીકળેલાં...’ આહાહા...! સ્વરૂપની લક્ષ્મીવાળા અરિહંત ભગવાન, જેને જ્ઞાનમાં કોઈ જગતની ચીજ રહસ્ય બાકી નથી. બધું રહસ્ય ત્રણકાળ ત્રણલોકનું જ્ઞાનસ્વરૂપની પ્રગટ દશામાં બધું ભાન આવી ગયું છે. એવા ભગવાન અર્હંત.. અર્હંત..

મુખારવિંદમાંથી નીકળેલ. લ્યો! ભાષા આવી-મુખારવિંદમાંથી. ઝં ધ્વનિ નીકળે. ભગવાન સર્વજ્ઞ પરમેશ્વર હોય એને વાણી આમ હોઈ ન બોલે. હલે નહિ, કંઠ ધ્રુજે નહિ. આખા શરીરમાંથી ઝં એવી ધ્વનિ ઉઠે. એને અહીંયાં મુખારવિંદમાંથી નીકળી એમ કહે છે. મુખરૂપી અરવિંદ-કમળ. દુનિયામાં વ્યવહાર છે ને? એટલે નાખ્યું. વ્યવહારથી વાત કરી. નહિતર નીકળે તો આમ (આખા શરીરમાંથી). પૂર્ણ દશા સર્વજ્ઞ પરમેશ્વર થયા, પરમાત્મા આત્મામાંથી પૂર્ણ શક્તિને પ્રગટ કરી. પરમાત્મા થાય એને વાણી આમ ન હોય, આપણે બોલીએ એવી.

મુમુક્ષુ :- શ્વેતાંબર તો એમ જ માને છે.

ઉત્તર :- શ્વેતાંબર તો એક જ માને છે એટલું. એ તો બધું આવે છે. આ વાત આમ છે, એ સિવાય બીજું સમજી લેવું. આહાહા...! શું થાય?

મુમુક્ષુ :- શ્વેતાંબરોની માન્યતા વિપરીત છે. મોઢેથી નીકળે છે (એમ કહે છે).

ઉત્તર :- બીજી છે. મોઢેથી વાત કરે બાયું સાથે. એવું કહે છે. એક બાઈ છે, રાજાની દીકરી. તીર માર્યા'તા ને ભગવાનને પ્રશ્ન કર્યા છે અને સીધા ઉત્તર આપ્યા છે. 'ભગવતી'માં આવે છે. શું નામ? ભૂલી ગયા. બાઈ આવે છે. તીર મારે છે.

મુમુક્ષુ :- મૃગાવતી

ઉત્તર :- મૃગાવતી? બાઈનું નામ છે. 'ભગવતી'માં છે. ઘણા વર્ષ થઈ ગયા ને હલે એને વાંચ્યાને. બાઈએ અઢાર પ્રશ્ન કર્યા છે. ભગવાનને પ્રશ્ન (કર્યા). ભગવાન સીધા જવાબ આપે છે.

અહીં તો તીર્થંકરની વાણી એને સહજ ઝં ધ્વનિ નીકળે. કોઈ વખતે ઇન્દ્ર ને નરેન્દ્રો, ચક્રવર્તી, ગણધર આદિના પ્રશ્ન હોય તો ઝં ધ્વનિ નીકળે. એવી સહજ દશા ભગવાનની મુખમાંથી એથી કહે છે, મુખારવિંદમાંથી નીકળેલ. એ વાણીને પરમાગમ કહીએ. આહાહા...! સર્વજ્ઞ પરમેશ્વર પૂર્ણ પવિત્ર પરમાત્મ દશા. દેહમાં રહ્યા છતાં જ્યાં અંતર પ્રગટ દશા થઈ અને વાણી નીકળી. એના 'અર્થનો વિચાર કરવામાં સમર્થ...' અહીં તો કહેવું છે બીજું જરી. એક તો પરમાત્મા વીતરાગ સર્વજ્ઞ સિદ્ધ કર્યા, એની નીકળેલી વાણી. એને પરમાગમ સિદ્ધ કર્યા અને 'એવો જે પરમ સંયમી અનાદિ બંધનરૂપ સંબંધવાળા અશુદ્ધ અંતતત્ત્વ અને કર્મપુદ્ગલનો ભેદ અભ્યાસના બળથી કરે છે.' એ પરમાગમમાં એમ કહ્યું છે કે રાગને સ્વભાવથી ભેદ પાડ. રાગથી તારા સ્વભાવને ભેદ પાડે એમ પરમાગમમાં કહ્યું છે. સમજાણું કાંઈ?

એક તો દેવ સિદ્ધ કર્યા. પરમાત્મા કેવા હોય છે. એની વાણી કેવી નીકળે અને એ વાણીને પરમાગમ કહેવામાં આવે. અને એ પરમાગમમાં એમ કહેવામાં આવ્યું છે કે જેટલા વિકલ્પ ઉઠે છે દયા, દાન, વ્રત, ભક્તિ કે કામ, ક્રોધ એ કર્મ. ભગવાનઆત્મા કર્મરહિત અકર્મસ્વરૂપ. એ બેની વચ્ચે ભેદ પાડ. બે જુદા પાડ, અભ્યાસ જુદા (પાડવાનો) કર. આ

એને જુદા કરવાનો અભ્યાસ એ એનો ધર્મ. આહાહા..! એક તો અનાદિથી માન્યા છે. પુણ્ય-પાપનો રાગ, વિકલ્પ જે દયા, દાન, વ્રત એ તો રાગ છે. એને અને આત્માને એક માન્યા, એ તો મિથ્યાત્વભાવ છે.

પરમાગમ ભગવાનની વાણીમાં એમ આવ્યું કે ‘પરમ સંયમી અનાદિ બંધનરૂપ સંબંધવાળા...’ જુઓ! ભાષા રાખી. ભેદ પાડવો છે પણ સંબંધ છે, એમ કહે છે. ‘અનાદિ બંધનરૂપ સંબંધવાળા અશુદ્ધ અંતતત્ત્વ...’ વિકારી પર્યાય. એમ. અશુદ્ધ અંતતત્ત્વ ‘અને કર્મપુદ્ગલ...’ બે છે ને? એને બેને નિમિત્ત-નિમિત્ત સંબંધ છે ને? વિકારી પર્યાય અને કર્મનો ઉદય, બેને નિમિત્ત-નિમિત્ત સંબંધ છે. શુદ્ધતાને, ધ્રુવને કાંઈ સંબંધ નથી. શું કહ્યું સમજાણું કાંઈ? કર્મનો ઉદય જડ અને વિકારી પર્યાય, બેને નિમિત્ત-નિમિત્ત સંબંધ છે. એ અનાદિ બંધનરૂપ સંબંધવાળા. અશુદ્ધ તત્ત્વ એટલે વિકારી પર્યાય અને પુદ્ગલ. એનો ‘ભેદાભ્યાસના બળથી કરે છે,...’ એનો ભેદ ભેદાભ્યાસના બળથી (કરે છે). એમ બે વાત છે. આહાહા..! જુઓ! આ કરવાની ક્રિયા.

ભગવાન શુદ્ધ સ્વરૂપ પવિત્ર અને પર્યાય-અવસ્થામાં અશુદ્ધતા અને કર્મનો ઉદય, બેયને જે આમ સંબંધ છે, એને છોડ હવે, કહે છે. પરથી છોડ એટલે અશુદ્ધતાની પર્યાયથી પણ જુદો પડી ગયો. એની સાથે બેને સંબંધ હતો. શું કહ્યું? અશુદ્ધ અંતતત્ત્વ લીધું છે ને? બે ઠેકાણે પહેલાં આવી ગયું છે. પાનું-૮૧ અને પાનું ૧૫૫. અશુદ્ધ અંતતત્ત્વ. ભેદ અભ્યાસનો અધિકાર એક ઠેકાણે, એક ઠેકાણે અશુદ્ધ અંતતત્ત્વ. કહેવું છે જરી એવું કે ભગવાનઆત્મા તો શુદ્ધ અંતતત્ત્વ છે. પણ કર્મના ઉદયનો સંબંધ અશુદ્ધ વિકાર સાથે છે. નિમિત્ત-નિમિત્ત સંબંધ એટલાને છે. ત્રિકાળી ધ્રુવ જ્ઞાયકભાવની સાથે કર્મનો આ નિમિત્ત સંબંધ છે નહિ. એનો ભેદ ભેદાભ્યાસના બળથી કરે. આહાહા..! એ રાગ અને નિમિત્ત બેથી મારી ચીજ જુદી (છે). એમ અંતર્મુખમાં પરથી ખસીને સ્વભાવનો અભ્યાસ કરવો એને ભેદજ્ઞાન અને તે ધર્મની દશા પ્રગટ કરવાનું કારણ છે. વિશેષ કહેશે... (શ્રોતા :- પ્રમાણ વચન ગુરુદેવ!)